

TANULMÁNYOK

A helynévgyűjtés módszertani problémái többnyelvű települések esetében*

BÁBA BARBARA

Debreceni Egyetem, Debrecen

DUDÁS ELŐD

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

MÜLLER MÁRTA

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA

Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad (Oradea, Románia) – Debreceni Egyetem, Debrecen

TÖRÖK TAMÁS

Selye János Egyetem, Komárom (Komárno, Szlovákia)

Absztrakt

A többnyelvű településeken végzett helynévgyűjtés módszertani kérdései napjainkban különösen időszerűek, mivel a 2022-ben elindított Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretében jelenleg is több ilyen településen folyik adatgyűjtés. A többnyelvű területeken végzett, minden érintett nyelvre kiterjedő helynévgyűjtés eltérő módszertani megközelítést igényel az egynyelvű településeken alkalmazott gyakorlathoz képest. A témával kapcsolatban mindenekelőtt olyan jellegű kérdések tisztázása szükséges, mint a magyarországi és a határon túli többnyelvű települések nyelvi helyzete, a korábbi gyűjtések módszertani eljárásai a többnyelvű településeken, az élőnyelvi gyűjtés módszertana többnyelvű településeken a Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretein belül, a helynevek nyelvi jellegének megítélésével kapcsolatos nehézségek, a helynevek fonetikus lejegyzésének problémái, valamint a helynévanyag közlésének módjai többnyelvű települések esetében. A tanulmány az ezekhez a kérdésekhez kapcsolódó elméleti ismereteket és módszertani tapasztalatokat járja körül,

* Kerekasztal-beszélgetés az Alkalmazott Név kutatás 2024 konferencián (Budapest, 2024. október 14.). Az írás a Magyar Tudományos Akadémia által támogatott Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretében készült.

különös tekintettel azokra a területekre és nyelvekre, amelyekhez a beszélgetésben részt vevő szakemberek saját kutatásaik révén kapcsolódnak.

Kulcsszavak: többnyelvű települések, helynevek, helynévgyűjtés, módszertan, Magyar Nemzeti Helynévtár Program, fonetikus lejegyzés, kétnyelvűség, német–magyar, horvát–magyar, román–magyar nyelvi kontaktusok, magyar kisebbség.

Methodological challenges associated with compiling the place names of multilingual settlements

BARBARA BÁBA – ELŐD DUDÁS – MÁRTA MÜLLER – ZSUZSA SZILÁGYI-VARGA – TAMÁS TÖRÖK

The methodological challenges associated with compiling the place names of multilingual settlements have become particularly pressing in recent years, particularly in light of the ongoing data compilation efforts related to the Hungarian National Toponym Registry Program, launched in 2022. Comprehensive documentation of place names in such multilingual areas – covering all relevant languages – requires methodological approaches that differ significantly from those applied in monolingual contexts. Key issues that require clarification include the linguistic situation of multilingual settlements both in Hungary and in neighbouring countries; the methodological procedures employed during previous compilations; the techniques of collecting spoken language data under the current program; the challenges of assessing the linguistic characteristics of place names; problems relating to their phonetic transcription; and the various methods of presenting place name data in multilingual contexts. This study addresses the theoretical foundations and methodological experiences associated with these questions, with particular attention to the regions and languages which link the participating researchers and their empirical work.

Keywords: multilingual settlements, place names, toponymic fieldwork, methodology, Hungarian National Toponym Registry Program, phonetic transcription, bilingualism, German-Hungarian, Croatian-Hungarian, Romanian-Hungarian linguistic contacts, Hungarian minority.

1. A többnyelvű településeken végzett helynévgyűjtés módszertani kérdései napjainkban különösen időszerűek, mivel a 2022-ben elindított Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretében jelenleg is több ilyen településen folyik adatgyűjtés. E munkálatok során számos olyan elméleti és módszertani probléma kerül felszínre, amelyeket feltétlenül meg kell oldani a vállalkozás sikere érdekében. A témával foglalkozó korábbi írások közül kiemelkedik POGÁNY IRÉN és ZELLIGER ERZSÉBET munkája (1972), amely hangsúlyozza, hogy a többnyelvű településeken különösen fontos a minden érintett nyelvre kiterjedő gyűjtés. Ezt a megközelítést korábban KNEZSA ISTVÁN, SZABÓ T. ATTILA és más kutatók is alapvető fontosságúnak tekintették, hiszen – amint POGÁNY és ZELLIGER is megfogalmazza – „egynyelvű gyűjtésből nem lehet a vegyes lakosságú területek névanyagára vonatkozó következtetéseket levonni” (POGÁNY–ZELLIGER 1972: 400).

A többnyelvű területeken végzett, minden érintett nyelvre kiterjedő helynévgyűjtés eltérő módszertani megközelítést igényel az egynyelvű településeken alkalmazott gyakorlathoz képest. Ugyanakkor a korábban közzétett gyűjtemények útmutatói nem térnek

ki részletesen a vegyes lakosságú területeken végzett adatgyűjtés sajátos módszertani problémáira. A témával kapcsolatban mindenekelőtt olyan jellegű kérdések tisztázása szükséges, mint a magyarországi és a határon túli többnyelvű települések nyelvi helyzete, a korábbi gyűjtések módszertani eljárásai a többnyelvű településeken, az élőnyelvi gyűjtés módszertana többnyelvű településeken a Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretein belül, a helynevek nyelvi jellegének megítélésével kapcsolatos nehézségek, a helynevek fonetikus lejegyzésének problémái, valamint a helynévanyag közlésének módjai többnyelvű települések esetében. A tanulmány az ezekhez a kérdésekhez kapcsolódó elméleti ismereteket és módszertani tapasztalatokat járja körül, különös tekintettel azokra a területekre és nyelvekre, amelyekhez a beszélgetésben részt vevő szakemberek saját kutatásaik révén kapcsolódnak.

2. A téma feldolgozását megelőzően elengedhetetlen a magyarországi és határon túli régiókban található többnyelvű települések nyelvi helyzetére vonatkozó kérdések tisztázása.

2.1. A határon túli többnyelvű települések nyelvi helyzete

2.1.1. A magyar mint kisebbségi nyelv felől. A határon túli többnyelvű települések nyelvi helyzetéről szólva nagy általánosságban a következőt mondhatjuk: a történelem többszörösen is igazolja, hogy a végrehajtó hatalmak mindig is az egynyelvűséget (az államnyelv kizárólagos használatát) és az ezzel szorosan összefüggő asszimilációt támogatták. A Magyarországgal szomszédos államok törvénykezésével kapcsolatban megállapítható, hogy a kisebbségek helyzetét tekintve a 20. századi lehetőségekhez képest a jogalkotást tekintve mára mindenhol komoly előrelépések történtek; ennek ellenére a kisebbségeket képviselő szervezeteknek bőven van még tennivalójuk. A kisebbségben élő népcsoportok védelmére hozott nemzetközi ajánlásokat az érintett országok ugyanis csak annyira tartják be, amennyire feltétlenül szükséges; sok esetben maguk az ajánlások teremtik meg a visszaélések elkendőzéséhez a lehetőséget.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a törvények által kimondott jogok a gyakorlatban másképp vagy egyáltalán nem működnek. A nemzeti kisebbségeknek az anyanyelvhasználatra vonatkozóan például számos lehetőségük lenne, gyakran megesis viszont, hogy eleve nincsenek biztosítva az ehhez szükséges feltételek; előfordul, hogy legfeljebb csak megtűrik a kisebbségeket és a kisebbségi magyar nyelvet. Mindehhez az is hozzájárul, hogy a kisebbségek általában nem is ismerik a nyelvi (és egyéb) jogaikat, ebből kifolyólag pedig élni sem nagyon tudnak velük (LANSTYÁK 2000, BENŐ–PÉNTEK 2003, PÉNTEK 2015, SZABÓMIHÁLY 2017: 299–320, PÉNTEK–BENŐ 2020).

A magyar mint kisebbségi nyelv a Magyarországgal szomszédos külső régiókban alárendelt jogi státussal rendelkezik. Ez a gyakorlatban például abban nyilvánul meg, hogy a határon túli magyar nyelvvaltozatoknak sok tekintetben alacsony a presztízsük, és nincs mindenre kiterjedő használati körük. Ezekben az államokban a többségi nyelv az ország hivatalos nyelve, amelyet gyakran értelmeznek úgy, mint az adott terület egyedüli publikus, azaz nyilvánosan is használható nyelvét (l. pl. a táblaháborúkat, a kisebbségi nyelvi feliratok körüli vitákat Szlovákiában és Romániában).

A kutatások szerint az érintett államokban a magyar nyelv legfőbb nyelvhasználati színtere a család. A vizsgált személyek a magánszférában használják leginkább az anyanyelvüket. A közélet egyes színterein (pl. a társadalmi élet területén) is többnyire pozitívak

az erre vonatkozó beszámolók. Minden olyan nyelvi közegben viszont, amely valamilyen módon a formalitáshoz köthető, az ország többségi nyelvének van kitüntetett – gyakran kizárólagos – szerepe. A kutatások arra is rámutatnak, hogy a többségi nyelvek legfőbb színterei közé a hivatali élet, a munkahely és az egészségügyi intézmények tartoznak. A magyar nyelven való megszólalás tehát az ezekhez a területekhez köthető beszédhelyzetekben jelentkezik a leggyakrabban problémaként.

A határon túli magyar közösségek kétnyelvű kommunikatív kompetenciával rendelkeznek. A sokéves együttélés alapján tudják, hogy milyen színtereken, milyen beszédhelyzetekben és kik előtt szólalhatnak meg az anyanyelvükön, illetve az ország nyelvén. A magyar nemzetiségű beszélőknek az államnyelvre vonatkozó nyelvtudása, illetve annak foka viszont nagy eltéréseket mutat. Nyelvi szempontból különösen fontos kérdés, hogy milyen az adott család etnikai összetétele. Emellett a falvakban és a városokban gyűjtött adatok is nagy eltéréseket jelezhetnek. A két nyelv használata szempontjából az sem elhanyagolható szempont, hogy magyar többségű vidékek lakóitól, vagy szórványban, illetve szigetszerű helyzetben élő beszélőktől gyűjtjük-e az adatokat (CSERNICKSKÓ 1998, GÖNCZ 1999, LANSTYÁK 2000, SZÉPFALUSI et al. 2012, FANCSALY et al. 2016, PÉNTEK–BENŐ 2020). A továbbiakban a jelenleg zajló helynévgyűjtések területi sajátosságainak megfelelően a romániai és a szlovákiai magyarság nyelvi helyzetére összpontosítva mutatjuk be a határon túli kétnyelvű települések nyelvi helyzetét.

2.1.2. A romániai magyarok nyelvi helyzete. A romániai magyarok nyelvi helyzetét illetően érdemes röviden kitérni a legutóbbi népszámlálás eredményeire.¹ A 2021-es adatok alapján Románia összlakossága 19 053 815 fő, melyből 1 002 151-en (6,04%) vallották magukat magyar nemzetiségűnek. A magyar anyanyelvűek száma viszont eltér ettől: a megkérdezettek közül némileg többen, 1 038 806-an vallották azt, hogy a magyar nyelvet tartják az anyanyelvüknek. Emellett a magyarság és a magyar nyelv jelenlétét tekintve természetesen az sem elhanyagolható szempont, hogy Románia teljes területét vesszük-e alapul, vagy csupán – a tágabb értelemben vett – Erdélyre gondolunk. Az utóbbi esetben ugyanis a magyar nemzetiségűek aránya jóval nagyobb: az erdélyi lakosság 18,9%-át teszi ki.

Mivel az élőnyelvi és történeti helynévgyűjtés Romániában az elmúlt időszakban Bihar és Szatmár megye tömbmagyar vidékein (a Hegyközben, a Bihari-síkon és a Szamosközben) vett nagyobb lendületet, itt csupán ezeknek a területeknek a nyelvi helyzetéről ejtünk szót. Az etnikailag homogén magyar családok gyermekei e térségekben magyardomináns kétnyelvűek. A román nyelvvel többnyire csak a másodlagos szocializáció során ismerkednek meg. A vegyes házasságból származók és azok a személyek esetében, akik olyan településen nőttek fel, ahol a másik nemzetiség jelenléte (is) jelentős, a két nyelv szimultán elsajátítása és párhuzamos használata figyelhető meg. A tömbben élő magyar beszélőközösségek a fentebb felsorolt kistérségekben gyakran hatalom nélküli többséget alkotnak. Ezeknek a régióknak a magyar nemzetiségű beszélői általában olyan magyardomináns kétnyelvűek, akik a második nyelvüket az anyanyelvüknél később sajátították el. Mivel az oktatásban az államnyelv tanításának mindenhol komoly hiányosságai vannak, valamint a spontán nyelvszajátítás lehetőségei nem mindenki számára adóttak, ezeken a területeken azok sincsenek kevesen, akik az állam nyelvén rosszul vagy szinte egyáltalán nem tudnak.

¹ <https://www.recensamantromania.ro/> (2025. 08. 03.)

2.1.3. A szlovákiai magyarok nyelvi helyzete. A legutóbbi, 2021-es népszámlálás idején Szlovákia lakossága 5 449 270 fő volt. A Statisztikai Hivatal több módszertani újítást vezetett be; ezek közül néhány érintette a nemzetiségi adatokat is. A korábbi népszámlálásokkal ellentétben 1. és 2. nemzetiség megjelölésére is volt lehetőség, tehát ha valaki két nemzetiséghez tartozónak vallja magát, módja volt ennek kinyilvánítására. A hatalmon lévő szlovák kormány az új módszertan jóváhagyását követően elfogadta annak értelmezési keretét is, mely alapján a nemzetiségi adatokat a két kérdésre adott válaszok összegéből kell majd kiszámolni. Ez elsősorban a nemzetiségi jogok érvényesítése, például a nyelvhasználat szempontjából döntő jelentőségű. 2021-ben Szlovákia lakosságának 8,37%-a – összesen 456 154 személy – vallotta magát magyar nemzetiségűnek. 422 065 fő első nemzetiségként (az összlakosság 7,75%-a), 34 089 személy (az összlakosság 0,62%-a) pedig második nemzetiségként jelölte meg a magyart.²

Az anyanyelvre, annak használatára a 2011-es népszámlálás kérdőívében három kérdés vonatkozott (az anyanyelv, a nyilvánosan használt nyelv és az otthon használt nyelv). A 2021-es felmérés már csak az anyanyelvre fókuszált, tehát visszatért az egykérdéses változathoz (RAVASZ 2023). Az ország lakosságának 8,48%-a jelölte meg anyanyelveként a magyart; ez 462 175 személyt jelent.

A szlovákiai magyar beszélőközösség kétnyelvűsége a hatalmi viszonyok alapján kisebbségi kétnyelvűség, mivel a nyelvterület (Dél-Szlovákia) nagyobb részén hatalom nélküli többséget alkot. Létszámbeli dominanciájuk és a törvényi előírások ellenére előfordul, hogy a hivatalos ügyintézés kétnyelvűsége nehézkes vagy nincs biztosítva. A szlovák nyelvet döntő többségében intézményes, iskolai kereteken belül sajátítják el, azaz esetükben ellenőrzött kétnyelvűségről beszélhetünk. Ritkább a spontán (természetes) élethelyzetekben való nyelvelsajátítás, mely elsősorban a nagyobb városokban és a szórványban élőket jellemzi. A magyar tannyelvű nevelési-oktatási, illetve kulturális intézmények hálózatának köszönhetően az érintett beszélőközösség anyanyelvét az államnyelv másodnyelvként való elsajátítása nem veszélyezteti, ezért kétnyelvűségük hozzáadó (additív) típusú. Kivételt képeznek a szórványhelyzetben élők, mivel esetükben az anyanyelvi oktatás hiánya, illetve a magyar nyelv használati színtereinek beszűkülése vagy eltűnése egyre nehezebbé teszi az anyanyelv megtartását, gyorsítja az asszimilációs folyamatokat. (LANSTYÁK 2000: 149–152.)

2.1.4. A kétnyelvű helynévhasználat felől. Az őshonos kisebbségként élő magyarokat a kétnyelvű tulajdonnév-használat jellemzi, mivel nemcsak anyanyelvi, hanem államnyelvi tulajdonneveket is ismernek, használnak. Az eddigi vizsgálatok szerint az egyik vagy a másik névváltozat melletti döntés általában a beszédhelyzet nyelvétől, a beszédpartnerektől és attól függ, hogy az adott nyelvhasználati színtér mennyire tekinthető formálisnak, informálisnak, nyilvánosnak vagy intimnek. Minél inkább közelítünk az informalitás és a bensőségesség felé, annál biztosabb, hogy az anyanyelvi (esetünkben a magyar) névváltozat fog elhangozni, és fordítva. Ez a szabályszerűség természetesen nem terjed ki minden esetre: a magyar nyelvű szöveggörnyezet ugyanúgy tartalmazhat államnyelvi névalakot, ahogyan az államnyelvi szöveggörnyezet is magyar névformát. Gyakran előfordul ugyanis, hogy a kétnyelvű beszélők bizonyos objektumoknak csak a magyar vagy csak az államnyelvi megnevezését ismerik, sőt arra is van példa, hogy a különböző nyelvekből származó névrészek keverednek egymással.

² <https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/pocet-obyvatelov/SR/SK0/SR> (2025. 08. 03.)

2.1.5. A romániai magyarok kétnyelvű helynévhasználata. A Partium tömbmagyar részein végzett interjúk vizsgálatok szerint a magyar nemzetiségű adatközlők helynévhasználatát a magyar eredetű mikrotoponimák túlsúlya jellemzi. A makrotoponimák egy csoportjában viszont egyes települések, megyék, országok stb. megnevezésekor a román helynevek irányába történő elmozdulás figyelhető meg.

A helynévismeret és -használat kérdése a másik nyelvhasználói közösség szemszögéből is érdekes: a Partiumban élő románság beszédét szintén a kétnyelvű tulajdonnév-használat jellemzi. A román adatközlők a magyar határnevek egy csoportját azért is ismerik és használják, mert ebben a régióban a kataszteri térképek és telekkönyvi kivonatok még mindig a régi magyar elnevezéseket tartalmazzák; ezen a területen ugyanis nem készültek román felmérések. A Partiumban élő románság a magyar mikrotoponimák egy másik rétegét a nagy arányban ott élő magyar lakosságtól, a szóbeli kommunikációnak köszönhetően sajátítja el (SZILÁGYI-VARGA 2024: 23–25).

2.1.6. A szlovákiai magyarok kétnyelvű helynévhasználata. A szlovákiai magyarok esetében hasonló megfigyelésekről és eredményekről számolhatunk be. SZABÓMIHÁLY GIZELLA kutatásai szerint a szlovákiai magyarok a mindennapi kommunikáció során általában a magyar nevükön említik a közvetlen környezetük helyeit, a lakóhelyüktől távolabb található objektumokat viszont egyre inkább csak a többség nyelvén tudják azonosítani (idézi BAUKO 2019: 100). CSOBÁDY CSILLA helynév-szociológiai szempontokat is figyelembe véve a dűlőnevekről megállapítja, hogy a szlovák nyelvű mikrotoponímiai névanyagot adatközlői csak minimális mértékben ismerik. Ez nem a szlovák nyelvvismeret hiányával magyarázható, hanem azzal, hogy a „névanyag csupán néhány évtizede jelent meg a térképeken, a névhasználatba viszont még azóta sem került bele” (CSOBÁDY 2023: 49).

Trianont követően a Magyar Királyság északi területei Csehszlovákiához kerültek. A fiatal államalakulatot a jogfolytonosság jellemezte, vagyis az újabb szabályozásig az 1918 előtti törvények voltak hatályosak. Ezen a területen egy ideig használatban maradtak a Monarchia idején készült magyar nyelvű kataszteri térképek is. Az 1920-as évek végén kiadott telekkönyvi térképek (Pozemkoknižné mapy) tulajdonképpen a 19. század végi magyar (nyelvű) kataszteri térképek átvételei. Az új térképek helyenként már szlovákul is feltüntetik a mikrotoponimákat (TÖRÖK 2012: 120).

A magyar névanyag csak a második világháború után volt kitéve tudatos változtatásnak. A szövetkezetesítést követően új kataszteri térképek kiadása vált aktuálissá. Az Evidenčné mapy elnevezésű térképeken a dűlőnevek hol egy nyelven (magyarul vagy szlovákul), hol két nyelven (magyarul és szlovákul) fordulnak elő. A mikrotoponímiai névanyagnak a „szlovák nyelv szabályaihoz való igazítása” az 1970-es évektől megjelenő új alaptérképek (Základné mapy) készítőinek a feladata volt, mely a Szlovák Geodéziai és Kartográfiai Vállalat Névtani Bizottságának javaslata alapján történt (HORVÁTH – TELEKINÉ NAGY 2000: 14). A földrajzi elnevezéseket már csak szlovák nyelven tüntették fel, függetlenül attól, hogy a lakosság milyen nyelven használja őket.

Mindez azonban mit sem változtatott az élő névhasználaton. A magyar lakosság továbbra is a magyar névanyagot használja, melybe – sajátos helyzete okán – számtalan szlovák kölcsönszó (szlovakizmus) épült be (pl. *Jéerdé-telep*³).

³ A szlk. *JRD* betűszóból: 'Egységes Földműves Szövetkezet'.

2.1.7. Romániai névpolitika. A határon túli helynévhasználatért nem kis mértékben felel az adott ország névpolitikája, mivel a többségi hatalom korlátozhatja és számos esetben korlátozza is a kisebbségi nyelvű tulajdonnevek használatát. (Ezek a megkötések nagyban befolyásolják például a névszemiotikai tájkép alakulását.) Romániában a legalább 20%-os magyarsággal rendelkező települések esetében kötelező a helységneveknek és a közintézmények neveinek magyar nyelvű feliratozása. Ezek a nevek azonban kizárólag tájékoztató jellegűek, azaz nem használhatók sem a hivatalos levelezésben, sem az egyéb hivatalos dokumentumokban. Az utcaneveknek és a településrészek neveinek a feltüntetéséről a közigazgatási törvények nem beszélnek külön – ezekről minden esetben a helyi tanácsok döntenek. (NyJÚ.)

A Románia által folytatott kisebbségi politika akár elfogadható is lehetne. A valósághoz azonban az is hozzátartozik, hogy a többségiek gyakran élnek vissza a joghézagok adta lehetőségekkel. Románia esetében jó példa erre az az általános megfigyelés, amely a 20%-os küszöb sajátos értelmezéséről szól. Annak ellenére, hogy a már említett jogszabály nem mondja ki, hogy a 20% alá kerülő kisebbség esetében a kétnyelvű névtáblákat egynyelvűekre kell cserélni, számos olyan eset történt és történik napjainkban is, amikor a közigazgatási törvényt arra használták fel, hogy „egynevűsítsék” a magyar lakosságukban megfigyelt településeket.

2.1.8. Szlovákiai névpolitika. A (helység)névtáblák, az utcanevek és egyéb feliratok, melyek a kétnyelvű nyelvi tájkép részét képezik, információt közölnek a lakosság nyelvi összetételéről, a nyelvek státusáról, illetve az adott állam nyelv- és névpolitikájáról (I. BARTHA–LAIHONEN–SZABÓ 2013, LAIHONEN 2012). Kisebbségi környezetben a helynévhasználat identitásjelölő funkcióval is bír. „A közösség etnikai identitásának erősségét mutató jelként értelmezhető, ha a kétnyelvű utcanévtáblákon az első helyen szerepel a magyar név” (BAUKO 2019: 99).

ISTÓK BÉLA, LŐRINCZ GÁBOR és TÓTH SÁNDOR JÁNOS a nyelvi tájkép gazdasági vonatkozásait vizsgálva megállapítja, hogy a szlovák jogszabályok elsősorban az államnyelv használatát támogatják a nyelvi tájképben, sőt a funkcionális elemek esetében kötelezővé teszik. A globális idegen nyelvek autonóm használatát ugyan lehetővé teszik a cégtáblák szimbolikus elemeiben, „viszont nem biztosítanak ugyanilyen jogot a kisebbségi nyelvek számára, és semmilyen más módon nem ösztönzik vagy könnyítik meg azok használatát a kereskedelmi szférában” (ISTÓK–LŐRINCZ–TÓTH 2023: 79).

(Cseh)szlovákiában a nemzetiségi kisebbségek nyelvének hivatalos érintkezésben történő használatát számos törvényi előírás szabályozta az 1989-es rendszerváltást követően. Ezen intézkedések közül, melyek részben vagy egészben ma is hatályosak, több is rendelkezik a helység- és intézménynevek kisebbségi nyelven való használatáról.⁴ Azokon a településeken, melyeken a nemzeti kisebbség számaránya eléri a törvényben meghatározott minimumot, a helységnevtáblákon a település neve az adott kisebbség nyelvén is feltüntethető. Az adott település területén a törvényi szabályozás értelmében lehetőség nyílik a kétnyelvű

⁴ Zákon č. 270/1995. Z.z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky z 15. novembra 1995 o štátnom jazyku Slovenskej republiky. – Zákon č. 184/1999 Z.z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky z 10. júla 1999 o používaní jazykov národnostných menšín – Zákon 35/2011 Z.z. z 2. februára 2011, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 270/1995 Z.z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

utcanévtáblák használatára is. A kisebbségi nyelvhasználati küszöb eredetileg 20% volt (1999. évi 184. számú ún. kisebbségi nyelvhasználati törvény), melyet egy 2011-es törvénymódosítás⁵ 15%-ra csökkentett.

Pozitív tendenciaként is felfoghatnánk a kisebbségi lakosság minimális számarányának törvénybeli csökkentését, mely elvileg a nyelvhasználati jogok kiterjesztését jelenthetné. A dolog szépséghibája, hogy a törvénymódosítás szerint csak azok a települések jöhetnek számításba (és kerülhetnek fel a kétnyelvű települések listájára), amelyekben a kisebbség két egymást követő népszámlás során is eléri a 15%-ot. Ha megfigyeljük a legutóbbi két népszámlálás (2011, 2021) adatait, ez egyre kevesebb magyarlakta település esetében teljesül.

2.2. A magyarországi többnyelvű települések nyelvi helyzete. A Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretében a helynévgyűjtési munkálatok elsősorban olyan magyarországi többnyelvű településeken indultak meg, ahol horvát–magyar, illetve német (sváb)–magyar kétnyelvűség jellemző. Ennek megfelelően a következőkben elsősorban e két nemzetiségi közösség – a magyarországi németek és horvátok – nyelvi helyzetére összpontosítunk. Úgy véljük azonban, hogy az e közösségek körében végzett kutatások során szerzett elméleti és módszertani tapasztalatok számos esetben más többnyelvű régiók vizsgálatához is hasznosíthatók.

2.2.1. A magyarországi német nemzetiségű lakosság nyelvi helyzete. Magyarországon a 2022-es népszámlálás szerint⁶ 142 551 fő vallotta magát német nemzetiségűnek, 28 473 főnek anyanyelve a német, családi baráti körben pedig 66 491 fő használja a német nyelvet. A magyarországi németek jellemzően a dél-dunántúli megyékben, Nyugat-Magyarországon és a Dunántúli-középhegység településein, valamint Budapest környékén élnek.

A magyarországi németek délnémet és középnémet nyelvjárási területekről érkeztek a Kárpát-medencébe a kora újkorban, és bár jellemző elnevezésük a törökidús utáni első betelepülők származására utal (svábok), a mai Magyarország területén élő németek túlnyomó többsége középnémet (frank, pfalzi, hesseni) vagy bajor gyökerekkel rendelkezik. A betelepülésük három hullámban zajlott: III. Károly alatt földesúri irányítással a Dunántúl és az Északi-középhegység területére, valamint Szatmárba érkeztek sváb (alemanni) telepesek. A Mária Terézia alatt, a második hullámban bevándorlók kamarai irányítás alatt Dél-Magyarországra költöztek. A harmadik hullámban II. József ideje alatt az Észak- és Dél-Dunántúlra jutottak el telepesek. A betelepülést követően nem zárult le a migráció: az első hullámban érkezettek részben továbbvándoroltak a mai Ukrajna területére, a későbbiekben érkező telepesekre pedig a Kárpát-medencén belüli (pl. a Dunántúli-középhegységből Dél-Magyarországra való) áttelepülés is jellemző volt. Az osztrák–magyar határ innenső oldalán található németajkú települések az osztrák–német beszélőközösségnek

⁵ Zákon 35/2011 Z.z. z 2. februára 2011, ktorým sa mení a doplná zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 270/1995 Z.z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

⁶ Az itt és a továbbiakban hivatkozott, 2022-es magyarországi statisztikai adatok forrása: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vegleges-adatok> (2025.08.06.), 1.1.6. Nemzetiség, anyanyelv című táblázat.

a legkeletibb (magyar területre eső) nyúlványai. A magyarországi német közösség származását, identitását, nyelvjárását tekintve heterogén közösség. A *magyarországi német* megnevezés ezt a sokféleséget igyekszik egyetlen átfogó, semleges és egységes kategóriában megragadni.

A magyarországi német nyelvjárásokra is a nagyfokú heterogenitás, diverzitás jellemző; a nyelvjárások csak a települések szintjén egyenlítődték ki, regiolektusok nem alakultak ki. A Dunántúli-középhegységre és Nyugat-Magyarországra a bajor nyelvjárások jellemzőek, de az előbbi területén frank, illetve frank-bajor keveré nyelvjárások is megtalálhatóak. Dél-Magyarországon frank, fuldai, hesseni, pfälzi, kelet-frank, bajor és sváb (alemanni) nyelvjárások találhatók. A szókészletükre a paraszti életmód megnevezései, valamint a nyelvi együttélés okán jövevényszavak (pl. *Tschismen* < *csizma*) és hibrid szóösszetételek (pl. *Gatyahose*, *Holzvályú*) jellemzőek.

2.2.2. A magyarországi horvát nemzetiségű lakosság nyelvi helyzete. A magyarországi horvát nemzetiségű lakosság a 2022-es népszámlálási adatok szerint 21 824 főt számlál, amely mintegy ötezer fővel kevesebb a 2011-es hasonló felméréshez képest.⁷ Ennek alapján kijelenthető, hogy a horvát nemzetiség lélekszáma erősen csökkenő tendenciát mutat.

A magyarországi horvátok nem összefüggő tömbben, hanem az ország különböző területein, kisebb-nagyobb nyelvterületeket alkotva élnek a magyar többségi lakosság körében, gyakran más nemzetiségekkel, leggyakrabban németekkel együtt.

A horvát nemzetiségű lakosság legnagyobb sűrűségben a Dél-Dunántúlon, elsősorban Baranya vármegyében és a Dráva mentén él. Jelentős arányban találhatók horvát közösségek Bácska magyarországi részén is. További számottevő, horvátok lakta területek az osztrák–magyar országhatár mentén, valamint a Mura vidékén helyezkednek el. Elszórtan, egy-egy településen él horvát lakosság a Duna mentén és természetesen a fővárosban is, a hazai horvát közösség legfontosabb kulturális és intézményi központjának azonban egyértelműen Pécs tekinthető.

A magyarországi horvátok ősei nem azonos időben és nem ugyanarról a területről érkeztek jelenlegi lakóhelyükre. Feltételezhető, hogy a Dráva és a Mura mentén élő horvát közösségek őslakosnak, autochtonnak tekinthetők, vagyis őseik már a magyar honfoglalás idején is ezen a területen éltek. A horvát népesség jelentősebb beáramlása a 16–18. század folyamán, több hullámban zajlott. E migrációs folyamat a török balkáni terjeszkedése következtében meginduló nagyarányú népvándorlás részének tekinthető. Emellett irányított földesúri betelepítések is történtek – többek között a Nádasdy, Batthyány és Festetics család szervezésében, Baranya és Bácska horvát lakosságának jelentős része pedig a boszniai ferences szerzetesek vezetésével telepedett le új lakóhelyén.

A horvát dialektológia a *mi?*, *mit?* kérdő névmás alapján három nagy horvát nyelvjárást különböztet meg. Azt, amelyben ez a kérdő névmás a *što*, *što* nyelvjárásnak, amelyikben *ča*, azt *ča* nyelvjárásnak, amelyikben pedig *kaj*, azt *kaj* nyelvjárásnak nevezzük. Magyarországon a *što*-horvát dialektusokat Baranya vármegyében, a Bácska hazai részén, a Duna mentén és Budapest környékén beszélik. A *kaj*-horvát dialektust a Dráva és a Mura mentén, továbbá a Fertő tó mellett két településen beszélik, míg a *ča*-horvát nyelvjárású települések az osztrák–magyar országhatár mentén fekszenek.

⁷ https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_09_2011.pdf (2025. 08. 08.)

3. A korábbi gyűjtések módszertani eljárásai a többnyelvű településeken

3.1. A korábbi gyűjtések módszertana magyarországi többnyelvű településeken.

Annak ellenére, hogy a korábbi helynévgyűjtemények a többnyelvű településeken lefolytatott élőnyelvi gyűjtések módszertanát nem taglalják részletesen, érdemes ezeket egyfajta kiindulópontként röviden bemutatni. A következőkben ennek érdekében a teljesség igénye nélkül négy megyei kötet (Baranya, Somogy, Tolna, Zala: BMFN., SMFN., TMFN., ZMFN.) alapján a következő kérdéseket járjuk körül: a gyűjtők nyelvi, nyelvjárási kompetenciája, a helynevek lejegyzésének gyakorlata, az adatok nyelvi hovatartozásának jelölése, valamint a nem magyar nevekkal kapcsolatos helyesírási és standardizálási kérdések.

A 60-as évektől kezdődően megjelenő gyűjteményekre a gyűjtők nyelvi, nyelvjárási kompetenciája szempontjából általában az jellemző, hogy a nemzetiségi községekben az adott nyelv standardját és az illető nemzetiségi nyelvjárást ismerő gyűjtők végezték a terpmunkát. Nyelvjárási ismeretekkel azonban nem minden esetben rendelkeztek, így az ellenőrzés során a lejegyzési pontatlanságok korrekciójára volt szükség (vö. még RÓNAI 1978: 75, 76).

A többnyelvű területek helyneveinek lejegyzésekor a közéteveők az említett kötetekben többnyire a magyar egyezményes hangjelölés egyszerűsített változatát alkalmazták (vö. még RÓNAI 1978: 78–80). Egyes hangok és hangszín-realizációk jelölésére azonban – különösen a baranyai névanyag esetében – a német és a szerbhorvát élőnyelvi adatok lejegyzésekor a magyar köznyelvi betűjeleken túl további karaktereket is használtak. A szerbhorvát nevek esetében ugyanakkor eltekintettek a hangsúlyviszonyok pontos jelölésétől. A Tolna megyei kötet külön figyelmet érdemel abból a szempontból, hogy a német helynévi adatokat a német dialektológiai átírásnak megfelelően is közreadták, függelék formájában. Az élőnyelvi névváltozatok lejegyzésén túl egyes esetekben a történeti nemzetiségi nevek rögzítése is nehézséget okozott. A Baranya megyei kötetekben például az olvasatok bizonytalansága miatt elengedhetlenné vált az adott területek szakembereinek bevonása.

Az egyes kötetek között az adatok nyelvi hovatartozásának jelölése tekintetében is eltérések figyelhetők meg. A Tolna és Baranya megyei kötetek az adatok nyelvi jellegét minden esetben feltüntetik, míg a Somogy megyei kötetben ez a megkülönböztetés nem következetes. További módszertani nehézséget jelent a történeti nemzetiségi nevek adattári feldolgozásakor, hogy a források a különböző nemzetiségeket eltérő elnevezésekkel jelölik. E kihívás kezelése érdekében a Baranya megyei kötet szerkesztői úgy döntöttek, hogy minden esetben a forrásban szereplő eredeti névneveket veszik át.

A nem magyar eredetű helynevek helyesírása tekintetében a korábbi kötetek viszonylag egységes gyakorlatot követnek: a német nyelvű nevek esetében például a különírás, egybeírás szempontjából általában a német helyesírási normákat alkalmazzák (TMFN. 14, SMFN. 14). A köznyelvi forma megadásában viszont a korábbi munkák vegyesen járnak el. A Baranya megyei kötetben a nemzetiségi nevek nyelvjárási alakját követően a szerkesztők feltüntetik a standard formát is, amelyet szakértők bevonásával határoztak meg. Amennyiben a köznyelvi forma rekonstruálása nem volt egyértelműen lehetséges, a nevet megközelítő hangtani pontossággal jegyezték le. Ezzel szemben a Tolna megyei kötetben a német nevek standard alakjai nem az adattári részben, a névanyagon belül, hanem a kötet végén található névmutatóban kaptak helyet.

3.2. A korábbi gyűjtések módszertana határon túli többnyelvű településeken.

A magyarországi példák után érdemes áttekinteni a határon túli, elsősorban szlovákiai magyarlakta településeken végzett helynévgyűjtések módszertani jellemzőit is. A két terület eltérő politikai és intézményi kontextusa ellenére a gyűjtések során számos hasonló kérdés vetődik fel, különösen a nyelvi kompetencia, az adatrögzítés és a névhasználati szokások tekintetében.

A szlovákiai magyar helynévkutatás a rendszerváltást követően látványos fejlődésen ment keresztül. A kezdeti szórványos gyűjtések, néhány település helynévanyagát összefoglaló adattárak megjelenése után megindult a helynevek tudományos feldolgozása is. Szlovákia magyarlakta területéről a kezdetekben a korábbi tagosítás következtében pusztulás fenyegette élő helynévanyag gyűjtése foglalkoztatta leginkább a kutatókat. A későbbiekben, a 2000-es években elkezdődött a történeti, illetve a legújabb térképeken található helynevek feltárása. Ezen vizsgálatoknak köszönhetően vált láthatóvá a mikrotoponímiai anyagba való tudatos beavatkozás mértéke, az államnyelv váltásból eredő szlovák–magyar névpárok kialakulása, azok típusai és fordítási jellegzetességei.

A kutatásokat összefogó szellemi központ hiányában a Szlovákia magyarlakta vidékéről megjelenő névtani közlések a rendszerváltásig szórványosak; elsősorban HAJDÚ MIHÁLY-nak köszönhetően a Magyar Névtani Dolgozatok néhány számában kaptak helyet. Közülük kiemelkednek MARIKOVECZ KATALIN (1983), D. VARGA LÁSZLÓ (1986), SZATHMÁRY JÓZSEF (1987) és JANKUS GYULA (1988, 1994) munkái.

A dolgozatok az érintett települések szinkron névanyagát adattári formában közlik, utalnak a terület jellegére, a név eredetére – jórészt a helybeliektől származó névmagyarozatokkal –, valamint néhány nyelvjárási jellegzetességre, elsősorban a helynevekben megjelenő tájszavakra. Az említett munkák közül SZATHMÁRY JÓZSEF gyűjtése (1987) példaértékű: megbízható lejegyzésének köszönhetően nyelvjárástani kutatások forrásaként is használható.

Az 1990-es évektől erősebben megnyilvánult a helynevek utáni érdeklődés; az újabb publikációk már a tudományos vizsgálatra is hangsúlyt fektettek. 1992 szeptemberében Nyitrán nemzetközi nyelvészeti konferenciát szerveztek, melynek önálló névtani szekciója is a tudományág felvidéki fejlődését mutatja (Hungarológia 3.). A korábbi időszakhoz hasonlóan a gyűjtések egy-két település helynévanyagát dolgozták fel, s továbbra is hiányoznak a regionális vagy járási adattárak. Jellemző, hogy a gyűjtőmunka tömbmagyar vagy magyar többségű vidékeket érintett: a szlovák nevek, névváltozatok vizsgálata továbbra sem került a kutatások fókuszába.

TELEKINÉ NAGY ILONA az elsők között foglalkozott a szlovák nyelvű térképek neveivel is Terbeléd földrajzi nevei című munkájában (1994). A névanyag nyelvi hovatartozását vizsgálva magyar „népi” neveket és szlovák „népi” neveket különít el (TELEKINÉ NAGY 1994: 13). A nyelvjárási sajátosságok jelölése a magyar egyezményes hangjelölés alapján történik, a szlovák élőnyelvi névalakokat azonban köznyelvi formában jegyezte le. A szlovák anyanyelvű adatközlők névhasználatával kapcsolatban megállapítja, hogy a magyar neveket – akár szlovák szerkezetben is – kölcsönszóként használják (pl. *Papšora*, *Na Tópart*), illetve a magyar név alakja hat a szlovák névváltozatra (pl. *Cseres-oldal* : *Čerešňový bok*). Mélyreható vizsgálat hiányában nehéz eldönteni, hogy a jelentésanilag azonos nevek (*Hideg-kút* : *Studená studňa*) tükörfordítás vagy párhuzamos névadás eredményei-e (TELEKINÉ NAGY 1994: 13–14).

2000-től fokozatosan jelennek meg az első regionális adattárak. Csilizköz hét településének adattára (HORVÁTH – TELEKINÉ NAGY 2000) a történeti és az élő névanyagot is tartalmazza. A gyűjtés magyar anyanyelvű adatközlők bevonásával történt, a nevek közlésekor azonban elmaradt a nyelvjárási sajátosságok jelölése. A szlovák elnevezések az újabb kataszteri térképek anyagának figyelembevételével szerepelnek a névtárban.

Az UNTI MÁRIA (2002) szerkesztésében megjelent adattár a Dunaszerdahelyi járás településeinek élő névanyagát mutatja be. A terület nagysága indokolta, hogy a korpusz számos adatgyűjtő közreműködésével jöjjön létre. A gyűjtők nyelvi, nyelvjárási kompetenciája azonban eltérő volt, így az adatok lejegyzése nem egységes. Ez elsősorban a nyelvjárási jellemzők feltüntetésékor szembetűnő. A tömbmagyar terület nyelvi viszonyaiból kiindulva a gyűjtés magyar anyanyelvű adatközlők kikérdezésével történt.

Az Ipoly alsó folyásának 14 települését feldolgozó adattár (TÖRÖK 2011) korpuszát szinkrón és diakrón adatok alkotják. Az élő névanyag magyar anyanyelvű adatközlőkkel készített interjúk alapján került a kötetbe. Az adattár a nyelvjárási alakok közlésekor a magyar egyezményes hangjelölés szabályait követi. A szlovák névalakok a kataszteri térképek anyagának vizsgálatát követően kerültek be az adattárba.

Nagyobb tájegységek helyneveinek nyelvtudományi szempontú vizsgálatával több kutató is foglalkozott. Eredményeiket elsősorban tanulmányok, konferenciákon elhangzott előadások formájában tették közzé. N. CSÁSZI ILDIKÓ Zoboralja és Nyitra környékének helyneveivel foglalkozott. Vizsgálta azok változásait és névélettant (1997, 2006), illetve a helynevekben megjelenő nyelvjárási és államnyelvi hatásokat (2002). ANGYAL LÁSZLÓ átváltási műveleteket vizsgált a nógrádi településnevek esetében (2010), valamint a PESTY FRIGYES helynévtárában megjelenő többnyelvű dűlőnevek nyelvi elemzését végezte el (ANGYAL 2014). BAUKO JÁNOS a hegymászóutaknak (2004) és a Magas-Tátra hegynyelveinek magyar–szlovák névpárjait (2012) vizsgálta. Az első két szerző magyar anyanyelvű adatközlők bevonásával és/vagy történeti források feldolgozásával alakította ki vizsgálati korpuszát. Az élőnyelvi adatok nyelvjárási sajátosságainak jelölése a magyar egyezményes hangjelölés elvei szerint történik. BAUKO – Szlovákia északi tájain kutatva – szlovák adatközlőkkel dolgozott, a magyar elnevezések a vizsgált területet ábrázoló korabeli magyar nyelvű térképek alapján kerültek a látókörébe. A szlovák nyelvű adatokat a szlovák köznyelvi normának megfelelően rögzítette.

Az újabb, helynév-szociológiai szempontokat is figyelembe vevő kutatások CSOBÁDY CSILLA nevéhez fűződnek (2023). A Jabloncán (a Rozsnyói járásban), szlovák–magyar kétnyelvű környezetben lefolytatott gyűjtésébe bevont adatközlők csoportja tükrözi a nemzetiségi arányokat, s a szerző magyar és szlovák anyanyelvű adatközlőkkel is készített interjúkat, az élő névanyag kétnyelvűségére hívta fel a figyelmet. A magyar névanyagban kölcsönszóként jelennek meg szlovák kifejezések: *Csinkáreny* 'edzőterem', *Emenvé* 'községháza' (a szlovák *miestny národný výbor* betűszavából: *MNV*). A szlovák adatközlőktől származó nevek között elenyésző a szlovák névalakok száma, ők is a magyar elnevezéseket használják.

Összefoglalásként elmondható, hogy a Szlovákia magyarlakta területein lefolytatott eddigi gyűjtések szinte kizárólag magyar anyanyelvű adatközlők bevonásával zajlottak, a nyelvi hovatartozás tekintetében tehát a magyar névanyagra összpontosítanak, a szlovák nevek csak a hivatalos kataszteri térképekről vannak megemlítve. Kivételt képeznek CSOBÁDY CSILLA kutatásai, aki a Magyar Nemzeti Helynévtár munkatársaként Rozsnyó

környékén folytat gyűjtőmunkát, szlovák adatközlőket is bevonva. A nyelvjárási sajátosságok lejegyzése tekintetében sem egységesek a korábbi adattárak: néhány esettől eltekintve nem jelölik őket.

4. Az élőnyelvi gyűjtés módszertana többnyelvű településeken a Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretében. A Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretében zajló élőnyelvi helynévgyűjtés módszertana többnyelvű településeken nem egységes, hanem igazodik az adott település nyelvi és etnikai összetételéhez. A gyűjtési eljárások eltérnek attól függően, hogy magyarországi többnyelvű településről, határon túli, magyar lakossággal rendelkező többnyelvű településről vagy magyar lakossággal nem rendelkező településről van-e szó (vö. MNHP-segédlet). A következőkben az ezekhez a kategóriákhoz kapcsolódó gyakorlati helynévgyűjtői tapasztalatokat ismertetjük.

4.1. Többnyelvű települések Magyarországon. A Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretében az eddigiekben szlovák–magyar, ruszin–magyar, sváb–magyar (vö. BÁRTH M. 2022, TALLÁROM 2025), valamint horvát–magyar többnyelvű településeken történt helynévgyűjtés (vö. DUDÁS 2022–2024). Közülük az alábbiakban a horvát–magyar helynévgyűjtések módszertani tapasztalatait összegezzük, ezek azonban a kétnyelvű települések helynévgyűjtésére általánosságban vonatkozó tanulságokkal is szolgálnak.

2024 nyarán két, Bács-Kiskun vármegyei településen, Bátyán és Dusnokon került sor élőnyelvi horvát nyelvű helynévgyűjtésre. A két terepmunka ugyanakkor módszertanát tekintve jelentősen különbözött. Dusnokon a horvát nyelvű helynévgyűjtés a magyar adatfelvétellel párhuzamosan zajlott, azaz kétnyelvű helynévgyűjtés valósult meg. A magyar nyelvű gyűjtést Bárh M. János és Wendl Dávid vezette, és a horvát megfelelők előhívása az elhangzó magyar helynevek rögzítésével egyszerre, közvetlenül azokhoz kapcsolódóan történt. Ez a gyakorlat nemcsak a gyűjtők számára bizonyult megterhelőnek, hanem feltételezhetően az adatközlők számára is nagyobb koncentrációt igényelt. Ezzel szemben Bátyán egynyelvű horvát gyűjtést végzett Dudás Előd, mivel a magyar helynévgyűjtést egy évvel korábban Wendl Dávid már elvégezte. A kizárólag horvát nyelven zajló interjúk módszertani szempontból egyszerűbb lefolyásúak voltak: a gyűjtés nem igényelt folyamatos nyelvváltást, és lehetővé tette a természetesebb horvát nyelvi adatközlést.

A gyűjtés során sajnálatos módon beigazolódott az a korábban is megfogalmazott feltételezés, hogy a helyi horvát nyelvjárást aktívan beszélő adatközlők kizárólag a legidősebb generáció tagjai közül kerülhetnek ki. A tapasztalatok alapján ez jellemzően a 80 év feletti korosztályt jelenti.

A terepmunka során a helynévgyűjtők komoly kihívásokkal szembesülnek, különösen a magyarországi horvát nyelvjárások és a horvát standard közötti eltérések miatt. Szerencseesebb esetekben – elsősorban a što nyelvjárású településeken – a horvát köznyelv ismerete elegendő lehet a megértéshez, mivel a nyelvi különbségek jellemzően csak lexikai szinten jelentkeznek. A kaj és különösen a ča nyelvjárású települések esetében azonban már jelentősebb, a megértést is nehezítő eltérések tapasztalhatók a horvát standardhoz képest. Ez különösen igaz a nyugat-magyarországi, ča dialektust beszélő horvát településekre, amelyek nyelvszigetként mintegy ötszáz éve fennállnak. E közösségek nyelvhasználatát horvát részről lényegében véve semmilyen hatás nem érte az elmúlt évszázadokban, ugyanakkor számottevő német és magyar nyelvi hatással kell számolnunk, ami a helynévanyagban is határozottan megmutatkozik. A gyűjtés szempontjából alapvető fontosságú, hogy olyan

adatközlőkkel dolgozzunk, akik valóban aktív beszélői a helyi nyelvjárásnak, hiszen csak tőlük várható autentikus helynévi adatközlés. Különösen fontos elkerülni, hogy az adatközlők a horvát standard nyelvet használják az interjúk során, mivel ez – legfőképp nem anyanyelvi gyűjtők esetében – téves adatrögzítéshez, nem helyi névalakok feljegyzéséhez vezethet.

4.2. Határon túli, magyar lakossággal rendelkező többnyelvű települések. A határon túli települések esetében az idegen nyelvi hatás minden kétséget kizáróan jelen van, az idegen eredetű helyneveket azonban csak akkor vesszük fel a szótárainkba, ha azok a magyar névhasználatban mint jövevényszavak jelen vannak. A jelenleg a határainkon túl zajló helynévgyűjtési munkálatok közül az alábbiakban a partiumi helynévgyűjtési tapasztalatokat összegezzük.

A romániai Partiumban végzett kutatások egy olyan régióra irányulnak, ahol a magyarság jelentős számban, tömbben él. Minthogy az elsődleges cél a magyar helynevek dokumentálása, a gyűjtők az adatfelvétel során jellemzően magyar nemzetiségű adatközlőket keresnek fel, velük készülnek az interjúk is. Ugyanakkor egyes részproblémák kapcsán román adatközlőkkel is sor került beszélgetésekre. A beszélgetések nyelve igazodott az adatközlők nyelvtudásához: készült interjú magyarul, románul, illetve több esetben kevert nyelvhasználattal is.

Az interjúk lefolytatása módszertanilag nem tér el jelentősen a Magyarországon végzett gyűjtésektől. A beszélgetések elején elhangzó bemelegítő, beszélgetésindító kérdéseket követően a kutatók törekednek arra, hogy az adatközlők szabadon meséljenek. Az interjút csak abban az esetben szakítják meg, ha a beszélgetést szükséges a kívánt irányba terelni, ha indokolt kiegészítő kérdést feltenni, vagy amikor a helyneveket rendszerezett módon, helyfajta szerint próbálják előhívni.

A következőkben azoknak a forrásoknak az ismertetésére kerül sor, amelyekre az élőnyelvi és a történeti helynevek gyűjtése során támaszkodnak a kutatók, különös tekintettel azokra, amelyek román helyneveket, román eredetű helyneveket, illetve magyar–román helynévpárokat tartalmaznak.

Az élőnyelvi adatokat elsősorban a helyi adatközlők szolgáltatják. Az ilyen jellegű helynévgyűjtések jellemzően magyar nyelvű interjúk keretében zajlanak, amelyek kifejezetten a magyar helynevek feltárását célozzák. Ugyanakkor román eredetű kölcsönzések még egynyelvű (magyar anyanyelvű) beszélők nyelvhasználatában is megjelennek. Mindez arra utal, hogy a román nyelv közvetett módon azoknak is befolyásolja a helynévhasználatát, akik aktívan nem használják.

A nyelvpolitikai helyzetből is adódóan viszonylag gyakran előfordul, hogy a magyar anyanyelvű beszélők román eredetű intézményneveket vagy intézménynévszerű kifejezéseket vesznek át. Emellett jellemző az is, hogy román köznevek kerülnek át a magyarba, majd a magyar nyelvhasználatban tulajdonnévvé válnak. Egy-egy névadat kapcsán persze nem mindig dönthető el, hogy tulajdonnév kölcsönzéséről beszélhetünk, vagy pedig egy olyan román köznév átvételéről, amely végül a magyar nyelvhasználatban vált helynévvé (l. pl. a r. *Dispensar medical*, *dispensar* > m. *Diszpenzár*, *diszpenzár* 'orvosi rendelő', r. *Primărie*, *primărie* > m. *Primőria*, *primőria* 'polgármesteri hivatal' adatokat).

Ehhez hasonlóan a román adatközlők megnyilatkozásaiban is szerepelnek magyar eredetű átvételek (l. pl. a sitervölgyi r. *Irtaş* < m. *Irtás*, *irtás* és a r. *Rojaş* < *Rózsás*, *rózsás*

adatok). Ez a jelenség természetesen mindkét közösség nyelvhasználatában megfigyelhető, és jól illusztrálja a nyelvi kontaktus hatását a tulajdonnévadásra.

A román nevek egy részének összegyűjtése az utcanévtáblákról, illetve az utcanévjegyzékekből történik. Ezek a nevek nem csupán a helyesírásuk és a következtelenségük miatt figyelemreméltók, hanem azért is, mert ezekben a dokumentumokban sokszor hibrid, félig román, félig magyar kifejezések jelennek meg. Az ilyen nevek lejegyzésekor felvetődik a kérdés, hogy ezek vajon mennyire részei az élőnyelvi névkincsnek, a szóbeli kommunikációban használják-e őket, és ha igen, milyen formában (l. pl. a bihari *Moldovei utca*, *Mureș utca* adatokat).

Rómán eredetű történeti helynevekkel elsősorban a kataszteri, katonai térképeket és a különböző céllal készült román topográfiai felméréseket tanulmányozva találkozunk. A román felmérésekben szereplő helynevek sok esetben a magyar nyelvből átvett nevek, vagy a magyar nyelvből átvett névrészeket tartalmaznak. Emellett a magyar kataszteri térképeken is találunk román helyneveket: azok a kataszteri térképszelvények ugyanis, amelyekkel dolgozunk, sok esetben tartalmaznak utólagos beírásokat, román nyelvű kiegészítéseket. A magyar és román helynevek, illetve a magyar és román eredetű elemek tehát igen gyakran jelennek meg együtt, egy szövegkörnyezetben; ez a romániai magyarság nyelvi helyzetét figyelembe véve természetes.

Nyilvánvaló, hogy a nevek lejegyzésekor, közlésekor az a kérdés okozza a legnagyobb fejtörést, hogy hol húzódik a román és a magyar helynevek közötti határ, mely esetekben állíthatjuk a lejegyzett névadatról, hogy kölcsönzés eredménye, vagyis a román eredetű átvételek csoportjába tartozik. Ez a kérdés például a helynevek standardizálása miatt is fontos.

5. A helynevek nyelvi jellegének megítélésével kapcsolatos nehézségek. A Magyar Nemzeti Helynévtár Programban egyfelől – ahogyan azt a korábbiakban megfogalmaztuk – a magyarországi többnyelvű településeken, másfelől a határon túli, magyar nyelvhasználói közösségek által lakott településeken is végzünk helynévgyűjtést. Az élőnyelvi adatok rögzítése során mindkét esetben alapvető szempont, hogy az adott név használatos-e magyar nyelvi szövegkörnyezetben – ez szolgál a név magyar nyelvi hovatartozásának elsődleges kritériumául.

Míg a határon túli térségekben a nem magyar nyelvi helynevek gyűjtését gyakorlati okokból nem vállalja a program, addig a magyarországi többnyelvű településeken a kisebbségi nyelveken használt helyneveket is dokumentáljuk. A szlovák, ruszin, sváb stb. eredetű helynevek azonosításához elengedhetetlen, hogy az adott nyelven készült interjúk is rendelkezésre álljanak. Csak azokat a neveket tekintjük idegen nyelvűeknek, amelyeket az adatközlők az adott nyelvű interjúk során említenek.

A magyar nyelvű interjúkban természetes módon megjelennek olyan nevek is, amelyek esetében nehéz megítélni, hogy kódváltás következtében használt formák-e, vagy már beépült jövevényelemek. Ezért, bár elengedhetetlennek tartjuk a többnyelvű interjúk készítését, az alábbi szempontokat is figyelembe vesszük a nevek nyelvi hovatartozásának megállapításakor: az adatközlők véleménye, a közelmúltból származó források adatai a nyelvi hovatartozásra vonatkozóan, a névalak fonetikai jellemzői, a név előfordulásának gyakorisága magyar nyelvi szövegkörnyezetben, valamint a név transzparenciája a beszélők számára (TALLÁROM 2025).

6. A helynevek fonetikus lejegyzésének problémái, lehetséges utak a fonetikus lejegyzésben. A Magyar Nemzeti Helynévtár Program a magyar nyelvi elemek lejegyzésében a korábbi előnyelvi gyűjtések gyakorlatához igazodva a magyar egyezményes hangjelölést alkalmazza (E. NAGY – SZILÁGYI-VARGA – KIS 2022: 6.4.2. fejezet). Az idegen nyelvű helynevek lejegyzése ugyanakkor számos kérdést vet fel. Ezeket a problémákat a jelenleg zajló horvát, valamint a közeljövőben induló német nyelvi névanyag feldolgozása kapcsán kívánjuk részletesebben megvizsgálni.

6.1. A horvát helynevek fonetikus lejegyzése. A horvát nyelvű helynévanyag feldolgozása során alapvető követelmény, hogy az előállított adatok mind a magyar névkutatás, mind pedig a horvát és a nemzetközi névtani szakirodalom számára értelmezhetőek és hasznosíthatóak legyenek. Ennek érdekében nem elegendő csupán a horvát helyneveket a modern horvát helyesírás szabályai szerint standardizálva rögzíteni; elengedhetetlen a magyar egyezményes hangjelölés szerinti átírás alkalmazása, valamint a leegyszerűsített horvát dialektológiai átírás feltüntetése is. Ez a többrétegű lejegyzési gyakorlat biztosítja, hogy a gyűjtött helynévanyag a különböző tudományos közösségek számára egyaránt hozzáférhető, értelmezhető és feldolgozható legyen, s így valóban hozzájárulhasson a magyar és horvát névtudomány fejlődéséhez, illetve a nemzetiségi helynévhasználat pontosabb megismeréséhez.

A Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretében a szerkesztőbizottság – KIS TAMÁS és DUDÁS ELŐD szakmai irányításával – kidolgozta a magyarországi horvát helynevek fonetikai lejegyzésének egységes rendszerét (Útmutató), ami valamennyi érintett település helynévszótárának összeállításakor iránymutatásként szolgál. A rendszer legjelentősebb újítása az, hogy a magyar egyezményes hangjelölés olyan kiegészítésekkel bővült, amelyek lehetővé teszik a horvát nyelvre jellemző hangsúlyviszonyok – azaz a rövid és hosszú, emelkedő és ereszkedő hangsúlyok – pontos rögzítését. A rendszer gyakorlati alkalmazására jó példát szolgáltat a bátyai ráchorvát névanyag is, amely online formában érhető el (DUDÁS 2025).

6.2. A német helynevek fonetikus lejegyzése. A német nyelvjárási adatok lejegyzésére a német dialektológia a latin betűkészletet diakritikus jelekkel kombináló Teuthonista-rendszert (1924/1925) dolgozta ki. Ezt használják a már lezárt, valamint a még jelenleg is futó dél- és középnémet tájszótárak, a nagy nyelvatlaszprojektek és a nyelvjárás-grammatikák is. A Teuthonista előnye, hogy vele lejegyzett adat a német helynévkutatókkal kompatibilis, használata könnyen elsajátítható a németül nem tudó adatgyűjtők számára is, konzekvens és egyértelmű (monotip) jellege miatt ugyanis egy hanghoz csakis egy jelet társít. Hátránya, hogy magyar nyelvű laikus felhasználók számára nehezen olvasható. A német nyelvjárási adatok lejegyzésének másik módja az ún. literarische Umschrift (irodalmi átírat), amelyet a német dialektológia és a laikus nyelvjáráshasználók szövegszintű lejegyzésekhez alkalmaznak. Ez látszólag egyszerűbb transzkripció rendszer, mint a Teuthonista, hiszen laikusok széles köre veszi igénybe – mind aktív lejegyzéshez, mind passzív olvasáshoz. Aktív és/vagy passzív használatához ugyanakkor magas német köznyelvi kompetencia szükséges: a lejegyző személynek ismernie kell a lejegyzendő lexikális egység német köznyelvi írásképét, és be kell tudnia azonosítani azokat a hangokat (és a hozzájuk társítandó német köznyelvi betűket), amelyek a nyelvjárási szóban máshogy hangzanak, mint a köznyelvi megfelelőjükben. Ezenkívül a literarische Umschrift nem monotip: egy

hanghoz többféle lejegyzési lehetőséget enged meg (pl. *Hachse* és *Haxe* 'csülök'). További lejegyzési lehetőség az IPA-átírás, amely nemzetközi ismertsége okán bármilyen anyanyelvű felhasználó számára dekódolható. A magyarországi német helynévanyag lejegyzésének legideálisabb módja a párhuzamos transzkripció, amely a helynévanyagot Theutonista- és/vagy IPA-rendszerben, valamint magyar konvenciókat követő leíratban is rögzíti.

7. A helynévanyag közlésének módjai többnyelvű települések esetében. Az 1960-as évektől napvilágot látott helynévgyűjtemények szerkesztői a többnyelvű települések névállományának közlésekor azt a szerkesztési elvet követték, hogy az adott objektumhoz tartozó magyar és nem magyar neveket egymás mellé rendelve jelenítették meg. Ezekben a gyűjteményekben általában a magyar név állt elől, s ezt követték a különböző nemzetiségektől származó elnevezések (vö. pl. BMFN.). A Magyar Nemzeti Helynévtár Program szakít ezzel hagyománnyal, s a más-más névhasználói közösségek által használt neveket részben egymástól elkülönítve, részben egymással összekapcsolva közli a különböző fórumain.

A Magyar Nemzeti Helynévtár Program az összegyűjtött helyneveket online adatbázisban, online szótárban, valamint nyomtatott szótár formájában teszi közzé. Az online adatbázis egy keresőfelületet biztosít az egyes nevek lekérdezésére; a találati oldalon megjelenő adatlapnak „A hely további nevei” mezője lehetőséget nyújt arra, hogy az egy adott objektumhoz tartozó magyar és nem magyar nyelvi névváltozatok egymással összekapcsolva jelenjenek meg. Az online szótárban a magyar és az idegen nyelvi helynevek külön szótári egységként jelennek meg. Ezzel szemben a nyomtatott szótárban az adott földrajzi objektumhoz tartozó magyar és nem magyar nyelvű névváltozatok egyazon szócikkben, de egymástól elkülönített alegységekben kapnak helyet. A Magyar Nemzeti Helynévtár Program jelen megoldásaival egyrészt az objektumokhoz kapcsolódó nevek együttes megjelenítését kívánja elősegíteni, ezzel lehetőséget teremtve a nyelvek közötti kontaktusok vizsgálatára. Másrészt célja az is, hogy alapot biztosítson az egyes nyelvek névállományának önálló vizsgálatához.

8. Összegzés. A többnyelvű településeken végzett helynévgyűjtések előrehaladtával egyre hangsúlyosabban vetődnek fel különböző módszertani kérdések, miközben számos probléma fokozatosan tisztázódik. A gyűjtések hatékonysága érdekében nem csupán a gyakorlati tapasztalatok felhalmozása, hanem az ezekhez kapcsolódó elméleti megfontolások rendszerezése és pontosítása is elengedhetetlen. Jelen tanulmány mellett érvel, hogy a települések helynévhasználatában számos közös jegy és módszertani kihívás azonosítható, ugyanakkor a magyar nyelvterület különböző régióiban, a nyelvi kontaktushelyzetek sokféleségéből adódóan jelentős eltérések is megfigyelhetők. Mindezek következtében nem csupán a többnyelvű települések számossága, hanem a vizsgálati terület komplexitása is indokolja a különböző tudományterületek szakembereinek széles körű együttműködését a kutatási célok megvalósítása érdekében.

Hivatkozott irodalom

- ANGYAL LÁSZLÓ 2010. Magyar–szlovák névpárok vizsgálata Nógrád megye helységneveinek köréből. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 5: 35–42.

- ANGYAL LÁSZLÓ 2014. Nógrád megye többnyelvű dűlőneveinek nyelvi elemzése Pesty Frigyes helynévtára nyomán. In: ALABÁN FERENC szerk., *Az identitás metamorfózisa irodalomban és nyelvben*. Univerzita Mateja Bela – Belianum, Banská Bystrica. 145–163.
- BÁRTH M. JÁNOS 2022. Kétnyelvűség és névhasználat Császártöltésen. *Magyar Nyelvjárások* 60: 39–49. <https://doi.org/10.30790/mnyj/2022/03>
- BARTHA CSILLA – LAIHONEN, PETTERI – SZABÓ TAMÁS PÉTER 2013. Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben. Egy új kutatási területről. *Pro Minoritate* 22/3: 13–28.
- BAUKO JÁNOS 2004. Hegymászó útnevek a Szulyói-sziklákon. *Névtani Értesítő* 26: 119–135. <https://doi.org/10.29178/NevtErt.2004.15>
- BAUKO JÁNOS 2012. Magyar–szlovák hegynévpárok a Magas-Tátrában. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 3: 69–86.
- BAUKO JÁNOS 2019. *Társadalom és névhasználat. Magyar névtani kutatások Szlovákiában*. Magyar Névtani Értekezések 8. Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest.
- BENŐ ATTILA – PÉNTEK JÁNOS 2003. Nyelvi jogok Romániában. In: NÁDOR ORSOLYA – SZARKA LÁSZLÓ szerk., *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 123–147.
- BMFN. = *Baranya megye földrajzi nevei* 1–2. Szerk. PESTI JÁNOS. Baranya Megyei Levéltár, Pécs, 1982.
- N. CSÁSZI ILDIKÓ 1997. Nyitra környéke helynévanyagának változásai. In: B. GERGELY PIROSKA – HAJDÚ MIHÁLY szerk., *Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai (Miskolc, 1995. augusztus 28–30)* 1–2. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209. Magyar Nyelvtudományi Társaság – Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézete, Budapest–Miskolc. 2: 338–341.
- N. CSÁSZI ILDIKÓ 2002. Nyelvjárási és államnyelvi hatások Zoboralja helyneveiben. In: SZABÓ GÉZA – MOLNÁR ZOLTÁN – GUTTMANN MIKLÓS szerk., *IV. dialektológiai szimpozion*. A Berzsényi Dániel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai 5. Berzsényi Dániel Főiskola, Szombathely. 201–206.
- N. CSÁSZI ILDIKÓ 2006. Zoboralja földrajzi neveinek névélettana. In: VÖRÖS FERENC szerk., *Vallanak a neveink múltjáról és jelenéről. Magyar névtani kutatások Szlovákiában*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 225. Magyar Nyelvtudományi Társaság – Konstantin Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Budapest–Nyitra. 71–82.
- CSERNICKÓ ISTVÁN 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén 1. Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest.
- CSOBÁDY CSILLA 2023. Helynév-szociológiai vizsgálatok Jablonca községben. *Névtani Értesítő* 45: 41–52. <https://doi.org/10.29178/NevtErt.2023.3>
- DUDÁS ELŐD 2022–2024. Horvát nyelvű helynévgyűjtési tapasztalatok Bányán és Dusnokon. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 18: 85–92.
- DUDÁS ELŐD 2025. *Bátya ráchorvát helynevei*. https://mnh.unideb.hu/szotarak/Magyarország/Bacs-Kiskun/Batya_rachorvat_szotar_online.pdf (2025. 08. 07.)
- FANCALY ÉVA – GÜTI ERIKA – KONTRA MIKLÓS – MOLNÁR LJUBIČ MÓNKA – OSZKÓ BEATRIX – SIKLÓSI BEÁTA – ŽAGAR SZENTESI ORSOLYA 2016. *A magyar nyelv Horvátországban*. A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén 5. Gondolat Kiadó – Media Hungarica Művelődési és Tájékoztatási Intézet, Budapest–Eszék.
- GÖNCZ LAJOS 1999. *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén 2. Osiris Kiadó – Forum Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest–Újvidék.

- HORVÁTH ILDIKÓ – TELEKINÉ NAGY ILONA 2000. *Csilizköz földrajzi nevei*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.
- Hungarológia 3. = *Hungarológia 3. A Nyitrai Nemzetközi Nyelvészeti Konferencia előadásai (1992. szeptember 17–18.)*. Szerk. HEGEDŰS RITA – KÖRÖSI ZOLTÁNNÉ – TARNÓI LÁSZLÓ. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest, 1993.
- ISTÓK BÉLA – LÖRINCZ GÁBOR – TÓTH SÁNDOR 2023. Econscape: a két Komárom gazdasági nyelvi tájképének kvantitatív szempontú vizsgálata. In: FAZAKAS NOÉMI – HARANGUS KATALIN – KOVÁCS GABRIELLA – NAGY IMOLA – SUBA RÉKA szerk., „Nem a mennyiség, hanem a minőség a szellemi erőnek sarkalata”. *Köszöntő kötet Pleitl Rita tiszteletére*. Scientia Kiadó, Kolozsvár. 77–87.
- JANKUS GYULA 1988. *Az Érsekújvári járás keleti részének helynevei*. Magyar Névtani Dolgozatok 79. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest.
- JANKUS GYULA 1994. *A lévai járás (Dél-Szlovákia) hét községének helynevei*. Magyar Névtani Dolgozatok 132. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest.
- LAIHONEN, PETTERI 2012. Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 3: 27–49.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában*. A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén 3. Osiris Kiadó – Kalligram Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest–Pozsony.
- MARIKOVECZ KATALIN 1983. *Helynevek Csehszlovákia Komáromi járásából*. Magyar Névtani Dolgozatok 45. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest.
- MNHP-segédlet = *Helynévgyűjtés többnyelvű településeken a Magyar Nemzeti Helynévtár Programban*. Módszertani segédlet. https://mnhp.unideb.hu/kutatasi_segedletek/modszertani_segedletek/helynevgyujtes_tobbnyelvu_telepuleseken.pdf (2025. 08. 03.)
- E. NAGY KATALIN – SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA – KIS TAMÁS 2022. *Bevezetés a helynévkutatásba*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. https://mnhp.unideb.hu/kutatasi_segedletek/bevhnkut/ (2025. 08. 03.)
- NyJÚ. = *Nyelvi jogok útmutató*. Szerk. BOGDÁN ANDREA – MOHÁCSÉK MAGDOLNA. Műhelytanulmányok a romániai kisebbségről. Kolozsvár, 2012.
- PÉNTEK JÁNOS 2015. A nyelvi jogok Romániában. In: PÉNTEK JÁNOS szerk., *Történekek a nyelvben a keleti végeken*. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár.
- PÉNTEK JÁNOS – BENŐ ATTILA 2020. *A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)*. A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén 6. Erdélyi Múzeum-Egyesület – Gondolat Kiadó, Kolozsvár–Budapest.
- POGÁNY IRÉN – ZELLIGER ERZSÉBET 1972. Több nyelvű településeink földrajzinév-anyagának gyűjtése és lejegyzése. *Magyar Nyelv* 68: 400–412.
- RÓNAI BÉLA 1978. A nemzetiségi nyelvek földrajzi neveinek gyűjtése, lejegyzése és ellenőrzése. In: BALOGH LAJOS – KÁLMÁN BÉLA – MEZŐ ANDRÁS – ÖRDÖG FERENC – VÉGH JÓZSEF szerk., *A földrajzi nevek gyűjtésének, ellenőrzésének és közzétételének kézikönyve*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest.
- RAVASZ ÁBEL 2023. A 2021-es népszámlálás és a szlovákiai magyarok. *Új Szó* 2023. január 26. <https://ujsozso.com/kozelet/a-2021-es-nepszamlalas-es-a-szlovakiai-magyarok> (2025. 08. 03.)
- SMFN. = *Somogy megye földrajzi nevei*. Szerk. PAPP LÁSZLÓ – VÉGH JÓZSEF. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974.

- SZABÓMIHÁLY GIZELLA 2017. A magyar nyelv használata a közigazgatásban a Magyarországgal szomszédos országokban. In: TOLCSVAI NAGY GÁBOR szerk., *A magyar nyelv jelene és jövője*. Gondolat Kiadó, Budapest. 299–320.
- SZATHMÁRY JÓZSEF 1987. *Királyhelme (Kráľovský Chlmec) és környéke helynevei*. Magyar Név-tani Dolgozatok 76. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest.
- SZÉPFALUSI ISTVÁN – VÖRÖS OTTÓ – BEREKSZÁSZI ANIKÓ – KONTRA MIKLÓS 2012. *A magyar nyelv Ausztriában és Szlovéniában*. A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén 4. Gondolat Kiadó – Imre Samu Nyelvi Intézet – Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Budapest–Alsóőr–Lendva.
- SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA 2024. *Helynév-szociológiai vizsgálatok a Partiumban*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 59. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- TALLÁROM RÉKA 2025. A helynevek nyelvi minősítésének elméleti és gyakorlati kérdései kétnyelvű közegben. *Névtani Értesítő* 47: 31–45. <https://doi.org/10.29178/NevtErt.2025.2>
- TELEKINÉ NAGY ILONA 1994. *Terbeléd földrajzi nevei*. Anyanyelvi Füzetek 2. Szlovákiai Magyarok Anyanyelvi Társasága – Nyitrai Pedagógiai Főiskola Hungarisztika Tanszéke, Nyitra.
- TMFN. = *Tolna megye földrajzi nevei*. Szerk. ÖRDÖG FERENC – HAJDÚ MIHÁLY. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981.
- TÖRÖK TAMÁS 2011. *Ipoly mente helynevei. Adattár 1. Alsó-Ipoly mente*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja.
- TÖRÖK TAMÁS 2012. Helynevek és fordítástudomány. A mikrotoponimák fordíthatóságáról felvidéki példák alapján. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 7: 117–132.
- UNTI MÁRIA szerk. 2002. *Csallóköz földrajzi nevei. Dunaszerdahelyi járás*. Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskolai Kar – Csallóközi Múzeum, Győr–Duna-szerdahely.
- Útmutató = *Útmutató a horvát nevek magyar egyezményes hangjelöléssel történő lejegyzéséhez*. https://mnhp.unideb.hu/kutatasi_segedletek/modszertani_segedletek/horvat_atiras_utmutato.pdf (2025. 08. 03.)
- D. VARGA LÁSZLÓ 1986. *Dereglyő helynevei*. Magyar Név-tani Dolgozatok 61. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest.
- ZMFN. = *Zala megye földrajzi nevei*. Szerk. PAPP LÁSZLÓ – VÉGH JÓZSEF. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 1964.

BÁBA BARBARA

egyetemi adjunktus; Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelvtudományi Intézet, Magyar Nyelvtudományi Tanszék; Debrecen

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2381-5216>, e-mail: baba.barbara@arts.unideb.hu

DUDÁS ELŐD

egyetemi adjunktus; ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Szláv és Balti Filológiai Intézet, Szláv Filológiai Tanszék; Budapest

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5958-8708>, e-mail: dudas.elod@btk.elte.hu

MÜLLER MÁRTA

egyetemi docens; ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Germanisztikai Intézet, Német Nyelvészeti Tanszék; Budapest

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6865-827X>, e-mail: muller.marta@elte.btk.hu

SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA

egyetemi tanársegéd; Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar, Nagyvárad (Oradea, Románia)

tudományos munkatárs; Debreceni Egyetem, Magyar Nemzeti Helynévtár Program; Debrecen

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3686-4455>, e-mail: szilazsu@partium.ro

TÖRÖK TAMÁS

egyetemi adjunktus; Selye János Egyetem, Tanárképző Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék; Komárom (Komárno, Szlovákia)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3116-9875>, e-mail: torokt@ujs.sk